

УДК [398.8:783.65](477.84-21Бережани)"194/
195":329.1/.6
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.02.377>

ВІДОБРАЖЕННЯ В КОЛЯДКАХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ 40—50-х РОКІВ ХХ ст. (НА МАТЕРІАЛІ З БЕРЕЖАНСЬКОГО Р-НУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛ.)

Орися ГОЛУБЕЦЬ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1568-900X>

кандидатка філологічних наук,

Національний університет «Львівська політехніка»,
вул. С. Бандери, 12, 79046, м. Львів, Україна,
e-mail: holubetsor@ukr.net

У запропонованій розвідці проаналізовано колядки-новотвори 40—50-х років ХХ століття з 10 населених пунктів Бережанського району Тернопільської області. *Джерельною базою* є власні записи 2008—2009 років та наявні друковані матеріали. *Актуальність теми* зумовлена необхідністю вивчити відображення суспільно-політичних процесів 40—50-х років ХХ століття, пов'язаних із національно-визвольними змаганнями українців, в усній поетичній творчості, зокрема в обрядовому її сегменті. *Мета роботи* — представити, як у фольклорі, зокрема в календарно-обрядових піснях — колядках, віддзеркалено суспільно-політичні процеси вказаного періоду на західноукраїнських землях в умовах радянського тоталітаризму. *Об'єкт дослідження* — тексти коляд-новотворів із Бережанського р-ну Тернопільської області. *Предмет* — художнє відображення в текстах коляд суспільно-політичних процесів 40—50-х років ХХ століття. *Хронологічні межі розвідки* — середина ХХ ст. — початок ХХІ ст. Досліджується вплив суспільно-політичних процесів 40—50-х років ХХ ст. на зміну парадигми календарно-обрядових пісень зимового циклу. Масовий сталінський терор як метод формування державної системи та протидія йому у вигляді Руху Опору українців була усвідомлена суспільством та відповідно знайшла своє відображення у фольклорі, зокрема у повстанських колядках.

Поєднання прийомів локально-регіональних досліджень із структурно-типологічним, порівняльно-історичним та історичним методом визначає методологічну основу дослідницького бачення окресленої проблеми.

Ключові слова: повстанські колядки, обрядові пісні, Святий вечір, політичний терор, репресії, Сибір, Бережанський район Тернопільської обл.

Orysia HOLUBETS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1568-900X>

Candidate of Philology,

Research Fellow,

Lviv Polytechnic National University,

12, Bandera St., 12, 79046, Lviv, Ukraine,

e-mail: holubetsor@ukr.net

REFLECTION IN CHRISTMAS CAROLS OF SOCIO-POLITICAL PROCESSES OF THE 40—50'S OF THE XX CENTURY (ON MATERIALS FROM BEREZHANY DISTRICT, TERNOPIL REGION)

The proposed exploration analyzed carols of the 40—50s of the twentieth century from ten settlements of the Berezhany district of Ternopil region. The source base was own records of 2008—2009 and available printed materials. The relevance of the topic is due to the need of study the reflection of socio-political processes of the 40—50's of the twentieth century, related to the national liberation competitions of Ukrainians, in oral poetic creativity, including ritual. The purpose of the work is to present, as in folklore, in particular in the calendar-ritual songs — carols, the reflected socio-political processes that took place during the specified period on Western Ukrainian lands in the conditions of Soviet totalitarianism.

The *object* of the study — texts of Christmas innovations from the Berezhany district of Ternopil region.

The *subject* is an artistic reflection in the texts of the Christmas social and political processes of the 40's and 50's of the twentieth century. Chronological boundaries of exploration — the middle of the XX century — the beginning of the XXI century.

The article was devoted to the development of research into the influence of socio-political processes of the 40—50's of the twentieth century to change the paradigm of calendar-ritual songs of the winter cycle.

The mass Stalinist terror as a method of forming the state system aimed at the actual destruction of the conscious part of the Ukrainian population of Western Ukraine, annexed in 1939 to the USSR, and the suppression of the national liberation struggle. The insurgent carols that we looked at show very realistic pictures of the lives of most Ukrainians of that time (deportation to Siberia, prison inmates). As the only way out of the situation, the works represent the UPA's armed struggle aimed at destroying the political order of the hostile invading state and creating a free cathedral of Ukraine with its capital in Kyiv.

Keywords: rebellious carols, ritual songs, Holy evening, political terror, repression, Siberia, Berezhany district, Ternopil region.

Вступ. Колядки як жанр українського обрядового фольклору, закорінений у глибоку архаїку, мають рідкісну здатність до актуалізації та оновлення змісту в різні періоди історичної дійсності. Особливо продуктивними до змін є колядки пізнього походження про Різдво Христове, виникнення яких пов'язане з творчістю церковних діячів. Цей пласт творчості вже ставав предметом вивчення в українській фольклористиці на різних етапах її розвитку, починаючи від праці І. Франка «Наші коляди», яка вийшла 1889 року. Фольклористи кінця ХХ ст. (Г. Дем'ян, Р. Крамар та ін.) звертали увагу на те, що зміст колядок у ХХ ст. був позначений просвітницькими та національно-визвольними ідеями свого часу, зокрема мотивами повстанського чину. У різних місцевостях Західної України побутувало багато варіантів нових колядок із згадками про повстанців, їхнього провідника Степана Бандеру, про ідеали виборювання незалежної держави, про більшовицькі репресії та «сумний Святий вечір».

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена необхідністю вивчити відображення у фольклорі суспільно-політичних процесів 40—50-х років ХХ століття. Таке дослідження виявляє механізми змін традиційної обрядової пісенності під впливом історичних подій та політичних процесів. Вивчення минулого є важливим з погляду загрози етнокультурній безпеці нації в умовах сучасної російсько-української війни.

Джерельною базою стали передусім власні польові матеріали, зібрані у дев'яти селах Опілля (Гиновичі, Лісники, Шибалин, Кути, Пліхів, Біще, Надрічне, Вербів, Рогачин) та в місті Бережани під час індивідуальних експедицій у 2008—2009 роках [1, арк. 17—24]. Записи колядок із цих теренів розміщені також і в збірнику З. Лавришина «Пісні УПА» (1996—1997), серед них — «Розвеселімся всі купно нині» та «Боже великий, змилуйсь над тими, що в тюрмах», які зафіксував І. Невмирущий у 1971 році в Бережанському районі [2, с. 371]. Поодиноким варіантом уміщено в збірці «Повстанські коляди: пісні, зібрані у Західному Поділлі» Р. Крамара [3, с. 39].

Ставимо за мету дослідити, як у календарно-обрядовому фольклорі українців, зокрема у ко-

лядках, знаходять своє віддзеркалення суспільно-політичні процеси 40—50-х років ХХ ст.

Предмет дослідження — художнє відображення в текстах коляд суспільно-політичних процесів 40—50-х років ХХ століття на західноукраїнських землях.

Дослідження повстанських колядок було розпочато у 90-х роках ХХ століття. Ростиславові Крамару вдалося записати та опублікувати 30 колядок політичного змісту (з нотами) у виданні «Повстанські коляди. Пісні, зібрані у Західному Поділлі» (1995) із передмовою «Повстанський різдвяний фольклор», у якій автор обґрунтував введення в науковий обіг терміна «повстанські коляди». До його збірки увійшли записи з 9 районів Тернопільської області, зокрема 1 запис — від уродженки Бережанського району. Локально-регіональний аспект вивчення актуалізованих у ХХ столітті колядок, зокрема й повстанської тематики, уперше спробувала осмислити Ольга Харчишин у статті «Новочасні зміни в колядковому репертуарі Львівщини» (1997) [4], проаналізувавши сукупність варіантів, записаних у декількох селах підльвівської Звенигородщини. Григорій Дем'ян присвятив повстанським колядам підрозділ «Християнська тематика» у своїй монографії «Українські повстанські пісні 1940—2000-х років (історико-фольклористичне дослідження)» [5, с. 322—338]. Окремі теоретичні питання знайшли висвітлення і в інших працях українських учених: Г. Сокіл (Коваль) [6], Є. Луня [7; 8; 9], Р. Кирчів [10, с. 380—381], Г. Магас [11] та інших. Більшість зі згаданих розвідок базується на основі власних польових записів дослідників та стосується переважно кореляції релігійних та повстанських мотивів. Водночас Ольга Харчишин у монографії «Український пісенний фольклор в етнокультурі Львова» (2011) цілком слушно звернула увагу на літературні впливи в колядках політичного змісту ХХ ст. на прикладах творчості Ю. Шкрумеляка у 1930-х рр., а також простежила процес подальшої фольклоризації таких зразків у 1940—1950-х рр. на матеріалі Львова [12, с. 173—178]. Єдиного та уніфікованого тлумачення терміна «суспільно-політичний процес» немає. У статті ми дотримуємося такого визначення, яке, на нашу думку, найбільш чітко окреслює поняття: ««Політичний процес» — це сукупність дій

його учасників, що відбуваються у певних окреслених межах й спрямовані як на підтримку та формування політичної системи, так і руйнування та підризування усталених принципів, норм, законів та політичного устрою (ладу)» [13, с. 86]. Дослідники вважають, що поняття *політичний процес* корелюється залежно від того, у якій науці його розглядають. У досліджуваних колядках через фольклорні ресурси відображено правдиву оцінку суспільно-політичних процесів, яку надав цим подіям український народ, попри те, що виконання таких творів забороняли та переслідували.

Поєднання прийомів локально-регіональних досліджень із структурно-типологічним, порівняльно-історичним та історичним *методом* визначає *методологічну основу* дослідницького бачення окресленої проблеми.

Основна частина. Колядки — традиційний усталений календарно-обрядовий жанр зимового циклу, який дуже слабо піддавався кардинальним змінам та упродовж століть зумів втримати свої основні жанровизначальні якості. Хоча, як відомо, окремі жанри усної народної творчості завжди реагують на непересічні історичні особи та важливі події. Під впливом історичних катаклізмів, що відбулися в ХХ столітті, загалом змінюється парадигма народної творчості, виникають нові жанри чи зазнають модифікацій та історичних вкраплень вже наявні жанри. Фактично вперше воєнну тематику, пов'язану з історичними подіями, боротьбою за українську державність, відображено в поодиноких стрілецьких колядках [14, с. 408—410]. Продовженням цієї тенденції є поява обрядових пісень, пов'язаних з історичним періодом національно-визвольних змагань 40—50-х років [2, с. 361—393]. Ці твори в художній формі відображають типові явища: сталінські репресії, наслідки депортації українців (масові депортації із Західної України відбувались у період 1939—1940 рр., 1947 (операція «Захід») та окремі виселення в подальші роки), вплив Другої світової війни на долю людей, арешти здебільшого свідомої молоді, членів ОУН 1940—1941 рр., продовжені у післявоєнний час, участь населення в національно-визвольних змаганнях, діяльність УПА.

Серед календарно-обрядових пісень зимового циклу на Бережанщині важливе місце посідають суспільно-політичні коляди, що відображають події

40—50-х років ХХ століття. Такі коляди традиційно могли виконувати лише в колі сім'ї. Деякі з цих пісень у 90-ті роки ХХ ст. вже могли відтворювати в обхідному обряді колядування.

У досліджуваному терені найбільш відомими були колядки: «Сумний Святий вечір», «Нова радість стала», «Дивная новина», «Бог ся раждає», «Христос родився в місті Вєфлеємі», «Гей надходить Святий вечір», «Нова вістка до села прийшла», «По Україні вітер хвилює». Варто зазначити, що такі твори ми записували не лише від очевидців цих подій, а й від інформаторів молодшого покоління (1938, 1945, 1959 р. н.), що перейняли традицію. Носіями традиції здебільшого виступали жінки, рідше — чоловіки (с. Пліхів — Пекний В., 1959 р. н., та Голяш В., 1987 р. н. [1, арк. 21]).

«Нова радість стала», «Дивная новина», «Бог ся раждає», «Бог предвічний» — коляди, складені на мотиви творів церковного походження про Різдво Христове, які були створені не раніше ніж у XVII—XVIII століттях. Такі твори мали виразні риси авторського стилю в поезитці (15, с. 394), найчастіше виступали зразками для ритмомелодики новітніх повстанських коляд, а в більшості випадків і текстовим зачином для цих пісень.

Оскільки колядки — це обрядові пісні Різдвяних свят, що починалися зі Святого вечора (6 січня), на який традиційно збиралися всі члени української родини, то відсутність когось із роду розцінювали як незвичну виняткову ситуацію [3, с. 5; 7, с. 35]. Мотив відсутності члена родини на Святий вечір відображено у творах: «Сумний Святий вечір» [1, арк. 17], «Сумний вечір нині» [1, арк. 17], «Нова радість стала» [1, арк. 17—18], «Сіла стара мати» [1, арк. 18], «Дивная новина» [1, арк. 18—19]).

Найвідомішою колядкою національно-патріотичного змісту на Бережанщині, як і в Галичині, є «Сумний Святий вечір». На думку Є. Луня, цей твір є уснопоетичним шедевром періоду збройної національно-визвольної боротьби [7, с. 39]. Текст відомий, із тими чи іншими варіантними відмінностями, майже в кожному населеному пункті району. Популярність цієї пісні спричинена тогочасними політичними умовами тоталітарного сталінського режиму, які вона й відображає, коли десятки тисяч українців змушені були зустрічати Святий вечір поза домом, у тюрмах та таборах, примусовими поселенцями

у Сибіру («Тато на Сибіру, там за дітьми плачуть» [1, арк. 17]).

Ця колядка й досі активно побутує як пісня, яку виконують у колі сім'ї на Святий вечір. У сучасному виконанні вона звучить як поминальна пісня, молитва-реквієм за загиблими героями, як спомин про тих, хто не вернувся із заслань, тюрем. Саме датування в пісні з вказівкою на те, у якому році відбуваються події, варіативне («В сорок першій році», «В сорок третім році», «В нинішньому році»). Очевидно, через широкий часовий діапазон (40—60 роки ХХ ст.) перебування рідні (односельчан) із різних причин у Сибіру, післявоєнній еміграції та виконання творів співаками молодшого покоління виникли зредуковані тексти, з узагальненнями, без конкретизації подій, які кожен зіставляв зі своєю ситуацією. Вважаю за доцільне подати повністю один такий варіант, записаний у с. Кути від Гнатюк М., 1937 р. н.:

*Сумний вечір нині
В нинішньому році
(то в сорок першій році),
Плаче наша Україна
На кожному кроці.*

*Як вечірня зоря
Почала сіяти,
Та став нарід до святої
Вечері сідати.*

*Сіли до вечері,
А діти питають:
— Мамо, мамо, де наш тато,
Чом не вечеряють?*

*— Тато на чужині,
В далекій країні,
Споминає Святий вечір |
В нас на Україні [1, арк. 17].*

Зауважмо, що такий узагальнений варіант, без будь-яких зайвих подробиць, поширений у різних місцевостях, зокрема й на Західному Поділлі [3, с. 22]. Водночас у наведеному варіанті усталену формулу «По всій нашій Україні плач на кожному кроці» у нашому записі замінено потужнішим поетичним прийомом метонімії «Плаче наша Україна на кожному кроці», що універсалізує зміст твору в традиціях української народної поезики (порівняймо «За тобою, Морозенку, вся Вкраїна плаче»). Така зміна могла виникнути як акт індивідуального фоль-

клоротворення, оскільки виконавиця — обдарована творчими задатками особа, однак у кожному разі таку заміну здійснено з чітким розумінням поетичних параметрів фольклорної традиції.

Близькою за тематикою, а в деяких місцях і текстуально, є колядка «Нова радість стала», яка посідала чільне місце в репертуарі колядників у с. Шибалин. У творі зображено цілком осиротілу українську родину, у якій залишився лише один член сім'ї (таку самотність у домі на Святий вечір змальовано через кількаразове повторення прислівника «нема»), із пісні ми не знаємо ні статі, ні віку полишеної на сам особи, але такі сімейні обставини є типовими та узагальнюючими для свого часу. Унаслідок воєнного лихоліття та сталінських репресій більшість членів родини є поза межами Батьківщини, а брат є активним учасником національного руху опору:

*Вже надходить Святий вечір,
І Свята вечеря.
Нема батька, нема мами,
Нема сестри, ані брата.*

*Тато з мамов на Сибірі,
А сестра в Берліні,
А брат пішов в партизани,
Щоб служити Україні [1, арк. 18].*

Ця картина відображала типову ситуацію, яка панувала в селах Бережанщини та сусідніх районів Західного Поділля, де подвійним ударом обрушились на українські села гітлерівські вивози до Німеччини та сталінські депортації на Сибір. Водночас українська молодь масово поповнювала лави УПА. Схожий варіант цієї колядки записав Р. Крамар у Підгаєцькому районі:

*Тато на Сибірі,
Сестра у Берліні,
А брат пішов в партизанку
Щоб служити Україні [3, с. 23].*

Замість бути присутнім на Святий вечір син карається в тюрмі в однойменній колядці «Сіла стара мати, Свічку засвітила, та й плаче. Нема єї сина він в тюрмі, в кайданах, не прийде» [1, арк. 18] чи страждає на далекому засланні у творі «Дивная новина»: «Де моя дитина, Де моя розрада? Десь далеко на Сибірі Споминає тата» [1, арк. 18]. У сюжеті останньої — батьки навіть не мають змоги відправити передачу, бо не знають місця його перебування. Ця колядка споріднена з тюремними піснями, від

яких, очевидно, запозичений мотив про передавання передачі [1, арк. 297—298].

Зачин декількох колядок є надзвичайно контрастним: коли весь світ веселиться, радіє народження Ісуса Христа, то в Україні відбуваються жахливі та болючі події: «Нова радість стала, Яка не була, Над Вертепом України, Чорна хмара стала» [1, арк. 17], «Бог ся Раждає по світу цілому, Лиш Україна в жалобі сумному» [1, арк. 19], «Гей, надходить Святий вечір, Зірка ясна сяє, А по нашій Україні Комауна гуляє» [1, арк. 19], «Христос родився в місті Вєфлеємі в стаєнци. Не всі веселяться, не всі радіють українці» [1, арк. 22], «Нова радість стала, Яка не була. Над вертепом звізда ясна На весь світ засіяла. Ой чи чув єс, брате, Такою новину? — Закували у кайдани Нашу славу Україну» [1, арк. 22] та інші. За допомогою таких контрастів у колядках підкреслено тогочасне трагічне становище українського народу через політику сталінського режиму. Образи «чорної хмари», «кайданів», «жалобу сумного» суголосні з давніми поетичними традиціями українського епосу та ліро-епосу, тоді як «комауна гуляє» — це символ новітньої «нечистої сили», що з'явився у свідомості українців з приходом більшовизму. Репресії 40—50-х років ХХ століття були спрямовані на українців, особливо із приєднаних західних земель, які вважали найбільшою загрозою для політичної системи СРСР. Важливим моментом є те, що в цих творах, що виникли, ймовірно, на Західній Україні, відображено свідоме розуміння страждання всього українського народу, а головне смислове навантаження містить іменник «Україна».

Зображення історичних реалій переслідування та знищення сталінським режимом українців як нації є характерним для записаних колядок на Бережанщині:

*З України далеко в Сибір
Їдут поїзди борців,
З рідних міст і рідних сіл,
А кат тішиться* [1, арк. 21].

*По Україні вітер хвилює,
Кривавий ворог господарює.
Господарює, людей карає,
В сибірські тундри засилає* } (2 р.)
[1, арк. 22].

*Закували у кайдани
Нашу славу Україну.* } (2 р.)

*В кайдани скували,
В тюрми посадили.
Люд невинний тисячами
В сиру землю положили* [1, арк. 22].

Найбільше в цих трагічних обставинах страждає свідомо українська молодь — майбутнє Української держави, яку сталінський режим знищував з особливою жорстокістю. У колядках постають цілком реалістичні картини тогочасної дійсності:

*Скрізь арешти і тюрма,
Муки і катування,
Кров українських синів,
Слези наших матерів.
І мов цвіт скошений, в'яне
Українська молодь, тане
В тюрмах, муках
І на чужині* [1, арк. 19].

*Арештують і стріляють
І роблять облави.
Дівча зловлять — до Донбасу,
Мужчин ловлять — у концлагри* [1, арк. 19].

Знищення духовних цінностей українців безбожним московським режимом представлено в колядці «По Україні вітер хвилює»:

*Закон сталінський — закон му годний,
Молитись можна, скільки завгодно,
Церкви замкнули, в клуб замінили,
Золотий хрест з церкви зняли* [1, арк. 22].

Бачимо, як у твір колядки влітається мало характерна для минулих століть гостра сатира за допомогою поетичного прийому оксиморону: «молитись можна», тоді як «церкви замкнули». Колядка з гострим засудженням та правдивим зображенням варварських методів більшовицького атеїзму постає своєрідним «дзеркалом» трагічних подій свого часу. Справді, з приходом більшовиків у селах Західної України масово закривали церкви, скидали з них хрести, перетворювали сакральні місця на колгоспні склади тощо, наприклад, у селі Краснопуца Бережанського району зробили: «У монастирі — колгосп. У головному будинку (монастиря. — О. Г.) клуб-корчма» [16, с. 207].

Попри те, що тоталітарна машина працює злагоджено та невпинно, українці готові на тотальний спротив — зі зброєю в руках вигнати ворога зі своєї землі:

Хоть кат червоний
Братів наших нищи на Вкраїні—
Сорок мільйонів
Повстануть до бою ще й нині } (2 р.)

Хоть кат червоний
Братів наших нищи вдень і вночі,
Піде кат червоний
В свою московщину і заплаче } (2 р.)

[1, арк. 18].

Такі життєствердні переможні мотиви в колядках переважно походять із літературного середовища оунівців та упівців, які активно поширювали нові тексти у вигляді листівок. Схожі варіанти з мотивом «сорок мільйонів повстануть до бою» відомі з інших місцевостей Західної України [17, с. 57]. Проте на тлі цього загальнопоширеного мотиву видаються цікавим локальним вкрапленням рядки «Піде кат червоний в свою московщину й заплаче», до яких не вдалося відшукати варіантів.

Колядки із закличними мотивами до згуртованості та збройної боротьби особливо поширені в районах інтенсивних дій підрозділів УПА та місцях їхньої дислокації, де був тривалий тісний контакт з місцевим селянством, як то на теренах Бережанщини:

Недалеко вже той час,
Бо вже воля кличе нас.
Встань, народе, пробудись,
Скинь кайдани, озовись.
Кров синів кличе до мести,
Щоб на багнетах принести
Щастя Вкраїні,
Волю, добробут [1, арк. 19].

Мотив боротьби за незалежну Українську державу є наскрізним у більшості досліджуваних колядок із Бережанщини. Головна роль у цій борні належить незламним воїнам Української Повстанської Армії:

А повстанці завзяті
Б'ють комуну прокляту,
Не жаліють кров проляти,
Україні волю дати [1, арк. 19].

А оборонці супроти того
УПА воює супроти злого,
За Україну, за святу віру,
Невірні в бою падають [1, арк. 22].

Звертаються українці в цих творах і до образу визначного українського політичного діяча, голови Проводу ОУН — Степана Бандери (1909—1959).

У варіантах колядки «Христос народився в місті Вифлеємі» йдеться про той період, коли провідник перебував у німецькій в'язниці чи концтаборі, але народ щиро вірив, що він залишиться живим та продовжить успішну боротьбу за незалежну Україну: «Степан Бандера, хоч у неволі, він не мре. Відбере Вкраїну від катів проклятих раз і на все» [1, арк. 21], «Стефан Бандера, хоч він в неволі, він верне. Київ він здобуде від катів червоних раз на все» [1, арк. 20].

Віра в те, що Україна з допомогою Господа Бога, Божої Матері здобуде незалежність, проходить основним мотивом через низку творів:

Нам Всевишній допоможе,
Таки Україна буде } (2 р.)

Нам Всевишній допоможе,
І Пречиста Мати.

Ми всі разом заспіваєм:
«Ще не вмерла Україна!» } (2 р.) [1, арк. 18]

У цих піснях органічно переплітаються мотиви народження Ісуса, прохання його про допомогу у здобутті незалежної держави:

Ісусе милий,
Змилуйся над тими,
Хто в тюрмі.
Поможи здобути
Столицю Вкраїни
У Києві [1, арк. 21].

Важливим моментом є те, що у творах цього періоду, як видно з наведених цитат, виразно проходить розуміння соборності всіх українських земель зі столицею в Києві. Особливо широко розвинене воно в колядці з Бережанщини, що опублікована у збірнику З. Лавришина «Пісні УПА»:

Розвеселімся всі вкупно нині:
Христос родився в бідній яскіні.
Співаймо друзі по Україні,
най пісня лине в наш Київ.

Хай пісня лине в столицю Київ,
хай гомін б'ється в святій Софії,
нехай здригнуться софійські мури
нехай постане весь наш народ [2, с. 371].

Сталінський тоталітарний режим мав мету фактичного знищення свідомої частини українського населення Західної України, приєднаної в 1939 році до СРСР, та придушення національно-визвольної боротьби. У колядках, що ми розглянули, відображено

цілком реалістичні картини з життя більшості українців. Як єдиний вихід із ситуації, у якій опинилися українці, твори подають збройну боротьбу УПА, спрямовану на зруйнування політичного устрою ворожої загарбницької держави, та створення вільної соборної України зі столицею у Києві.

У традиції колядування здавен містились жартівливі елементи, які переважно походили з вертепної драми. Відтак і в колядному репертуарі з суспільно-політичними мотивами поряд із серйозними творами фігурують також переробки на мелодії веселі, легковажні, скажімо, жартівливої колядки «Старий рік уже ся кінчає». Такі переробки, проте, мали серйозний зміст — висміяти ворога українського народу, показати реальну картину життя під комуністичним чоботом. У такому контексті варто розглядати колядку «Нова вістка до села прийшла» на мелодію згаданої колядки про Старий рік. Наведемо текст колядки повністю:

Нова вістка до села прийшла:

*Що тікає вже німак
А наставив си кулак
Голодний босяк.* } (2 р.)

*Прийшли голі, рай обіцяли,
А потім кулешу дали,
Всіх людей в колгосп загнали,
Щоб будували.*

*Прийшли голі, ще й обідрані,
Наші села заповнили:
Давай водки, солонини,
Не задумуйся.*

*Водку дали, солонину вкрав,
А потім ще питає,
Чи бандерівців не має,
Бо буду шукав.* } (2 р.)

*Ангел божий всім возвіщає,
Що іде НКВД
Може бути з нами зле,
Можуть зловити.*

*Ангел божий всім возвіщає,
Що ідуть большевики,
Ховайтеся в криївки
Можуть зловити.*

*О Ісусе новорожденний,
Вислухай наших бажань
Україні волю дай
Кращу майбутність.* } (2 р.) [1, арк. 23]

У цій колядці маємо виразні сатиричні риси, спрямовані проти нового більшовицького режиму в особі «голодного босяка», який прийшов після втечі «німака». Протиставлення «німака» і «голодного босяка» як однакових ворогів українського народу, згадка про «голих», які годували людей обіцянками про рай, проникнення в лексикон нового слова та поняття «водка» відображає усну рецепцію галичан щодо приходу так званих «визволителів» у 1939 та 1944 роках. Подальші зображувані образи та мотиви «шукування бандерівців», «НКВД», «ховання в криївки», «бо буде зле» поряд із традиційним для колядок «ангелом», який «возвіщає», містять тривогу та застереження від небезпек. Кінцівка із зверненням до новонародженого Ісуса дати Україні волю — витримана у літературній традиції, яка утвердилась в колядковому репертуарі українців-галичан ще в першій половині ХХ століття. Відтак увесь твір — цікавий вияв творчості з багатьма різними впливами ХХ століття.

Висновки. Отже, записи колядок із суспільно-політичними мотивами з Бережанщини Тернопільської області є свідченням того, що згаданий терен перебував у тісному зв'язку із повстанським підпіллям. Відтак наявні наші записи перегукуються з багатьма варіантами з інших місцевостей, хоча й виявляють низку локальних відмінностей. Проаналізовані тексти відображають риси літературного впливу середовища УПА, а також народні новотвори на актуальні теми, пов'язані з національно-визвольною боротьбою. Образи єдиної України, Києва як її столиці, героїв-повстанців та «мільйонів» їхніх прихильників, готових «стати до бою», надають цим колядкам високого патріотичного звучання, актуального й у час сьогодення.

1. Архів ІН НАН України. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 627. Арк. 1—323 (Голубець О.М. *Пісні Бережанщини. Збірник*). Збір. та упоряд. О. Голубець, 2010 р.
2. Пісні УПА. Упоряд., ред. і автор передм. З. Лавришин. *Літопис Української Повстанської Армії*. Торонто; Львів: Спільне українсько-канадське підприємство «Літопис УПА», 1996—1997. Т. 25. 555 с.
3. *Повстанські коляди: пісні, зібрані у Західному Поділлі*. Упоряд., вступ. ст., примітки Р. Крамар. Тернопіль, 1995. 47 с.
4. Харчишин О. Новочасні зміни в колядковому репертуарі Львівщини. *Народна творчість та етнографія*. 1997. № 1. С. 29—32.

5. Дем'ян Г. *Українські повстанські пісні 1940—2000-х років (історико-фольклористичне дослідження)*. Львів: Галицька видавнича спілка, 2003. 581 с.
6. Сокіл Г. Повстанські колядки в системі обхідних календарно-обрядових пісень. *Народознавчі зошити*. 1999. № 1. С. 40—45.
7. Луньо Є. Повстанська колядка «Сумний Святий вечір». *Народознавчі зошити*. 2003. № 1—2. С. 34—39.
8. Луньо Є. Сатирична візія московсько-комуністичних загарбників у повстанських колядках. *Народознавчі зошити*. 2015. № 4. С. 777—785.
9. Луньо Є. Сатира на Сталіна у повстанських колядках. *Український визвольний рух*. 2015. № 20. С. 5—28.
10. Кирчів Р. *Двадцяте століття в українському фольклорі*. Львів, 2010. 536 с.
11. Магас Г. Кореляція релігійних та повстанських мотивів у колядках і щедрівках Стрийщини. *Міфологія і фольклор*. 2013. № 2—3. С. 54—60.
12. Харчишин О. *Український пісенний фольклор в етнокультурі Львова*. Львів, 2011. 367 с.
13. Гайдай С.В. Дослідження суспільно-політичного процесу: особливості, складності та український контекст. *Наукові праці МАУП*. 2017. Вип. 52 (1). С. 85—93.
14. *Стрілецькі пісні*. Упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. Кузьменко, Львів, 2005. 640 с.
15. Харчишин О. Колядки і щедрівки. *Українська фольклористична енциклопедія*. Львів, 2018. С. 393—394.
16. *Бережанщина у спогадах емігрантів*. Упорядники-редактори Н. Волинець, Б. Мельничук, І. Семенець. Тернопіль, 1993. 392 с.
17. *Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах*. Записи та упоряд. Григорія Дем'яна. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. 568 с.
- Lavryshyn, Z. (Ed.). (1996—1997). Songs of the Ukrainian Insurgent Army. *Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army* (Vol. 25). Toronto; Lviv: Litopys UPA [in Ukrainian].
- Kramar, R. (Ed.). (1995). *Insurgent carols. The songs are collected in Western Podillya*. Ternopil [in Ukrainian].
- Kharchyshyn, O. (1997). Modern changes in the carol repertoire of Lviv region. *Folk Art and Ethnography*, 1, 29—32 [in Ukrainian].
- Demyan, G. (2003). *Ukrainian insurgent songs of the 1940—2000s (historical and folklore research)*. Lviv: Halytska vydavnycha spilka [in Ukrainian].
- Sokil, G. (1999). Insurgent carols in the system of bypass calendar-ritual songs. *The Ethnology Notebooks*, 1, 40—45 [in Ukrainian].
- Lunyo, E. (2003). Insurgent carol «Sad Holy Evening». *The Ethnology Notebooks*, 1—2, 34—39 [in Ukrainian].
- Lunyo, E. (2015). Satirical vision of the Moscow-Communist invaders in the insurgent carols. *The Ethnology Notebooks*, 4, 777—785 [in Ukrainian].
- Lunyo, E. (2015). Satire on Stalin in insurgent carols. *Ukrainian liberation movement*, 20, 5—28 [in Ukrainian].
- Kyrchiv, R. (2010). *The twentieth century in Ukrainian folklore*. Lviv [in Ukrainian].
- Magas, G. (2013). Correlation of religious and insurgent motives in carols and Christmas carols of Stryj region. *Mythology and folklore*, 2—3, 54—60 [in Ukrainian].
- Kharchyshyn, O. (2011). *Ukrainian song folklore in the ethnoculture of Lviv*. Lviv [in Ukrainian].
- Gaidai, S.V. (2017). Research of socio-political process: features, complexities and Ukrainian context. *Scientific works of IAPM*, 52 (1), 85—93 [in Ukrainian].
- Kuzmenko, O. (Ed.). (2005). *Riflemen's songs*. Lviv [in Ukrainian].
- Kharchyshyn, O. (2018). Carols and Christmas carols (Shchedrivki). *Ukrainian folklore encyclopedia* (Рр. 393—394). Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Volynets, N., Melnychuk, D., & Semenets, I. (Eds.). (1993). *Berezhany in the memories of emigrants* [in Ukrainian].
- Demyan, G. (Ed.). (2006). *Stepan Bandera and his family in folk songs, legends and memoirs*. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

REFERENCES

Holubets, O.M. (2010). *Songs of Brzezany region. Collection. Archive of the IN NANU (Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. F. 1. Op. 2. Od. save 627. Arc. 1—323 [in Ukrainian].